

АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті представлено досвід щодо активізації пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках та в позаурочний час. Розкрито методи та прийоми, які сприяють успішному розв'язанню одного з основних завдань навчання в сучасній школі – навчити учнів самостійно набувати знання, розвивати їх пізнавальний інтерес. Подано власну методичку, яка застосовується на уроках математики для спонукання учнів до вирішення проблемних ситуацій, на уроках читання – для виявлення активності учнів через застосування різних видів нестандартних завдань.

Талант, творча обдарованість особистості стають сьогодні запорукою інтенсивного економічного розвитку країни й фактором національного престижу.

Тому обов'язковим результатом навчання в початковій школі має бути формування мислячої, творчої, активної особистості.

Педагог має бути не тільки вчителем, а й вихователем розуму дитини, оскільки важливо не просто дати глибокі і міцні знання, а навчити її уявляти, фантазувати, радіти й тужити, дивуватися й співчувати.

Стаття має на меті розширення знань про методи та прийоми, що сприятимуть успішному виконанню одного з основних завдань сучасної школи – досягнення максимальної самостійності учнів у здобутті знань, розвитку їх пізнавальних інтересів.

Сучасні вимоги до формування особистості базуються на гуманістично орієнтованому навчанні та вихованні. Початкова загальна освіта є першим освітнім рівнем та закладає фундамент загальноосвітньої підготовки учнів. Ураховуючи, що провідною діяльністю молодших школярів є навчання, саме активізація пізнавальної діяльності учнів у навчально-виховному процесі початкової школи набуває особливий актуальності.

У своїй роботі намагаюся запалити в дитячому серці вогник допитливості, викликати захоплення навколишнім світом, а головне, інтерес до навчання.

На власному досвіді ми переконалися, що активізація пізнавальної діяльності вимагає застосування різних методів, засобів, форм навчання, які спонукають учня до виявлення активності. Для цього на уроках створюються такі ситуації, в яких діти:

- захищають свою думку, наводять на її захист докази;
- рецензують відповіді, творчі роботи однокласників, дають поради;
- ставлять питання один одному;
- діляться своїми доробками;
- допомагають друзям, пояснюють незрозуміле тощо.

Усю роботу спрямовуємо в такій послідовності: **цікаво-знаю-вмію**.

Однією з необхідних умов підвищення ефективності шкільного навчання є розвиток пізнавальних сил учнів, які стимулюють пізнавальну активність, спрямовану на оволодіння знаннями, безперервне збагачення і їх застосування під час вивчення навчальних предметів початкової ланки.

Головним у нашій роботі на уроках математики є розвиток логічного мислення, математичного мовлення та формування обчислювальних навичок.

І хоча математика – складний предмет, намагаємось створити атмосферу взаємодовіри, вселити впевненість кожній дитині, що вона зуміє дійти правильного висновку. І це вдається мені завдяки широкому добору і використанню різноманітних завдань, таблиць з логічним навантаженням, різних цікавинок, головоломок, задач-віршів, тематичних загадок, ігрових вправ.

На будь-якому етапі уроку має місце гра. Це і "Математична естафета", "Кращий обчислювач", "Спустися з гірки", "Магазин", "Допоможи Незнайкові", "Мовчанка", "Відгадай склад числа", "Хто швидше" та інші. Вважаємо доречним вислів А.С. Макаренка "Яка дитина в грі, такою багато в чому вона і буде в праці, коли виросте". Тому виховання майбутнього діяча відбувається перш за все в грі.

Наприклад, при вивченні в 1 класі теми "Склад числа 5" через гру "Листоноша" закріплюємо матеріал. Допоможіть листоноші опустити листи в скриньки, але одна скринька зайва:

14 23 74 41 ...

Тому й люблять учні уроки математики. Це уроки мислення, формування сталих усних і писемних умінь та навичок. Для досягнення мети уроку поєднуємо колективні, групові, парні та індивідуальні форми роботи, організовую взаємодопомогу силами самих школярів. Щоб не допустити перевтому та активізувати думку, протягом уроку кілька разів слід переключати їх увагу з одного виду діяльності на інший.

Шляхом спеціально дібраних вправ розвиваємо і вдосконалюємо способи пізнавальної діяльності учнів. Наприклад: значення виразу $(2+6)$ першокласники знаходять різними способами. Порівняння цих способів приводить дітей до самостійного відкриття нового, найбільш раціонального способу – прийому перестановки чисел, який застосовується тоді, коли другий доданок більше від першого.

Мислення дітей постійно стимулюється такими запитаннями: "Що одержимо, якщо зробимо навпаки?", "Де це можна застосувати?", "Чи можна це зробити по-іншому?" [1: 19].

Свою роботу спрямовуємо на виховання творчої активної особистості і здійснюємо її таким чином:

1. Навчаємо учнів умінню творчо використовувати раніше отримані знання, вміння та навички в новій ситуації для розв'язання нових пізнавальних задач.
2. Формуємо навички самостійної праці.
3. Організовуємо пошук для раціонального розв'язання практичних задач.
4. Розвиваємо вміння складати і розв'язувати текстові задачі, приклади, рівняння.

Навчання школярів націлюється на вироблення вмінь виконувати різні види творчої праці: читання задач та аналіз їх змісту; короткий запис задачі (предметна ілюстрація, малюнок, словесне малювання, схема), складання плану розв'язку в указаній формі; запис відповіді; розв'язування задачі іншим способом; заміні питання до задачі; складання обернених задач.

Практикуємо створення проблемних ситуацій, реалізуючи підхід "знаю – не знаю" і тим самим викликаємо учнів на дискусію, спонукаємо до роздумів, пошуків, висновків. Учні розв'язують відомі їм приклади та задачі і раптом натрапляють на начебто і схоже, але не таке, з чим мали справу досі. Виникає трудність, яку треба подолати. Отже, створюється проблемна ситуація, яку треба долати.

Наприклад, при вивченні в 3 класі теми "Множення одноцифрового числа на двоцифрове", можна дати завдання: розв'язати приклади: $3 \cdot (2+7)$; $4 \cdot (5+3)$; $3 \cdot (5+7)$.

Розв'язуючи останній приклад, діти постають перед необхідністю обчислити результат множення, яке ще їм не траплялося. На його основі повідомляємо тему і мету уроку [2: 21].

Навчити дітей добре читати – одне з найважливіших завдань школи. В. Сухомлинський писав, що "читання – це віконце, через яке діти бачать і пізнають світ і самих себе".

Уроки читання несуть учням не тільки знання, але є уроками виховання доброти, людяності, порядності. На них формуємо навички повноцінного читання та належного рівня мовного розвитку. У ході роботи над текстом пропонуємо такі завдання, які вчать дітей ставити пізнавальні питання до прочитаного. Ці завдання поступово ускладнюються. У 1 класі навчаємо учнів формувати запитання за зразком, наслідуючи вчителя, або продовжити початок речення (про кого?, як відповів?). У наступних класах проводимо роботу з опорою на знання розділів "Текст", "Розвиток мовлення" на уроках мовлення.

Для розвитку творчої уяви у зв'язку з прочитаним пропонуємо такі завдання:

- Що можна побачити, читаючи цей уривок?
- Які картинки можна намалювати, читаючи цей уривок?
- Складіть загадку про нього.

У ході роботи з навчальною книгою постійну увагу приділяємо формуванню вмінь передавати зміст ілюстрації, вчитель виказує свою думку про те, що діти бачать, добирає у відповідній послідовності малюнки, влучні вислови, підписи до них.

Уроки читання починаємо з артикуляційної гімнастики, вивчення скоромовок, читання віршів різною інтонацією, читання додаткової книжки на час, реклама своєї книжечки, читання "хвилину", "блискавкою", "гудинням" тощо.

Для розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів використовуємо різні види нестандартних завдань:

- виконання вправ на розвиток умінь висловлювати здогадку, припущення, доводити справедливості певних тверджень;
- збагачення навчального матеріалу завданнями комбінованого типу, що розвивають логічне мислення, пам'ять, увагу, швидкість реакції;
- виконання інтегрованих завдань-комплексів, що потребують використання знань та вмінь із кількох навчальних дисциплін [3: 125-129].

На кожному уроці має місце діалог:

Учитель – учні;

Учень – учні;

Учні – учень;

Учень – учень.

А діалог – це спілкування з елементами фантазії, словесної творчості. Навчаємо дітей володіти своїм організмом, опрацьовую міміку, жести, поставу, манеру триматися під час розмови, зустрічі тощо. У результаті нашої роботи приходимо до висновку, що вміло побудований діалог активізує учнів, дає змогу залучати до роботи дітей з різним рівнем розвитку.

Одна з проблем, над якою ми працюємо, є виконання комбінованих завдань на основі використання міжпредметних зв'язків. З цією метою забезпечуємо тісний зв'язок уроків класного і позакласного читання. Це сприяє розвитку самостійної роботи з книгою.

Під час проведення уроків з природничо-технічного циклу намагаємось заохочувати дітей на успішне виконання навчальних завдань, їх ініціативу і творчість. Впроваджуємо різноманітні навчальні ситуації, які дають змогу виявити потенційні можливості кожного учня, спонукати їх до використання вивченого в навчанні й житті.

Наприклад, після вивчення теми "Як зимують тварини", батьки зробили і повісили за вікном класу годівничку, і діти кожного зимового дня підгодовують пташок"

Турбуючись про емоційне благополуччя дитини, впливаємо на їх розвиток через малюнок, оскільки малюнок – це своєрідний психічний тест, щира сповідь. Якщо дитина скована, сором'язлива, вона може все розповісти через малюнок.

Упродовж життя людина грає ту чи іншу соціальну роль, що відведена їй у суспільстві. Тому скрізь, де є гра, панує здорове, радісне дитяче життя.

Подобаються дітям уроки казковості, уроки-подорожі, уроки-змагання, уроки-конференції, уроки-конкурси, на яких широко впроваджують групову роботу. На таких уроках дають завдання, які треба виконувати разом. Під час виконання групового завдання вчитель не керує роботою, а самі діти вчать один одного, обмінюються інформацією, залучають інших до праці. Беруть активну участь у вивченні нового матеріалу, а при його засвоєнні вчитель залучає їх до творчості: вчить використовувати нові знання в конкретній ситуації.

Належної уваги надаємо стимулюванню навчальної діяльності через підбадьорення, схвалення, похвалу за результат, що сприяє підтриманню стійкої уваги та забезпечує високий темп роботи, підвищує інтерес до навчання.

Досвід роботи дає можливість визначити такі фактори, що впливають на виховання дитячих інтересів:

- глибоке знання вчителем предмета;
- висока ефективність уроку, раціональна його побудова, використання наочності;
- відповідність навчального процесу оптимальному рівню розвитку учнів;
- позитивна емоційна атмосфера навчання, сприятливе спілкування під час оволодіння знаннями, вміннями і навичками;
- опора на активну розумову діяльність учнів, наявність пізнавальних завдань;
- творче використання додаткової інформації, що виходить за межі програми;
- здійснення на уроках міжпредметних зв'язків[4:12].

Завдяки цьому учні працюють активно, щоразу роблячи для себе невеличкі, але важливі відкриття. І так завжди – праця і відпочинок, казка і дійсність. Кожен урок – це не просто 40 хвилин набуття знань, це нова сходинка до прекрасної незвіданої країни, ім'я якій – самостійне життя.

Бажання вчитися ніколи не згасне лише за тієї умови, якщо після уроків вихованці будуть зайняті цікавою творчою працею. З цією метою підтримуємо тісний зв'язок з батьками учнів. Традиційними стали в класі дні відкритих дверей, родинні свята. Це дає можливість дорослим краще пізнати дітей у процесі навчання, спілкування з однолітками. Завдяки спільним зусиллям навчання для дітей стає справжньою радістю пізнання світу, добра, краси і мудрості, розкриття своїх здібностей і талантів. Надовго запам'яталися школярам такі виховні заходи: "Свято Осені", "Свято Миколайчика", "Вклоняюся тобі, ненько", "Краю мій лелечий", "День Перемоги" тощо. Такі заходи сприяють глибокому знайомству учнів з народними традиціями і обрядами, закріплюють правила поведінки, виховують повагу до людей, згуртовують колектив класу, налагоджують контакти з батьками. Адже лише в близькому спілкуванні розкривається характер дитини, її звички, інтереси. Здібності, нахили, а також сприяють прищепленню естетичних, етичних, трудових навичок.

Перший учитель – це, так би мовити, доля учнів і тому, реагуючи на різноманітні дитячі інтереси, рівень розвитку, індивідуальні особливості, робимо все можливе, щоб цінувати кожну дитину як особистість.

Отже, використання вищезгаданих методів та прийомів сприяє успішному виконанню одного з основних завдань сучасної школи, а саме навчанню молодших школярів самостійності у здобутті знань, розвитку пізнавальних інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гриньова М.В. Гра як засіб удосконалення саморегуляції навчальних дій // Початкова школа. – 1990. – № 4 – С. 19-23.
2. Шинкарьова О.В. Активізація розумової діяльності учнів // Початкова школа. – 1991. – № 9. – С. 21-23.
3. Підлужна Г.В. Нетрадиційні прийоми активізації пізнавальної діяльності на уроках читання // Нові технології навчання в початковій школі: Досвід, проблеми, перспектива. – Матеріали обласної науково-практичної конференції 17-18 листопада 2000 року. – Житомир, 2001. – С. 125-129.
4. Рябова С.І. Збірник задач і тестів з математики. – Тернопіль, 1995. – С. 245-250.
5. Михайлова З.А. Игровые занимательные задачи для дошкольников – М.: Просвещение, 1990. – С. 167-189.
6. Богданович М.В. Уроки математики в початковій школі. – К.: Радянська школа, 1990. – С. 14-18.
7. Вихрущ В.О., Дубчак С.О. Інформативність уроку як фактор розвитку пізнавальної активності молодших школярів // Початкова школа. – 1996. – № 4. – С. 12-14.
8. Друзь Б.Г. Развитие познавательной активности учнів. – К.; Радянська школа, 1986. – С. 125-129.
9. Дідух М.В. Ігрові прийоми навчання читання // Початкова школа. – 1991. – № 1. – С. 11-14.

Матеріал надійшов до редакції 10.11.2007 р.

Бондарчук Н.В. Активизация познавательной деятельности младших школьников

В статье представлен опыт относительно активизации познавательной деятельности младших школьников на уроках и во внеурочное время. Раскрыты методы и приемы, которые способствуют успешно решить одну из основных задач обучения в современной школе – научить учеников самостоятельно приобретать знания, развивать их познавательный интерес. Дана собственная методика, что используется на уроках математики для стимула учеников к разрешению проблемных ситуаций, на уроках чтения для проявления активности учеников посредством применения разных видов нестандартных заданий.

Bondarchuk N.V. The Stimulation of Primary School Pupils' Cognitive Activity.

This article represents the experience in stimulation of primary school pupils' cognitive activity at the lessons and after classes. It reveals methods and means, which contribute to the successful solution of one of the basic problems of teaching in modern schools – to teach pupils to acquire knowledge independently and to develop their cognitive interest. The author's methodology which is used at the Mathematics lessons to stimulate the pupils to problem situations solving and at the Reading lessons for the revealing the pupils' activity through the application of different types of non-standard tasks is given.